

„Na és?”
Folytatásos tolvajopera

Decemberi jegyzetek

(Második tolvaj: „Várjuk meg előbb, hogy béke legyen Athénban. Sobasincs oly nyomorult idő, hogy az ember becsületes ne lehetne.” Shakespeare: Athéni Timon)

ÁLLAMSZÜNET. Kiolvadt. S hiába nyomjuk vissza a biztosítékot, nem világosodik.

Nyitókép:

„Maxi: ...Minket, polgári kisiparosokat, akik derék feszítővasainkkal a kis boltosok nikkellkasszáját dolgozzuk meg, elnyelnek a nagyvállalkozók, akik mögött ott állnak a bankok. Mit számít egy tolvajkuls egy részvéennyel szemben? Mit számít egy bankrablás egy bankalapítással szemben? Mi jelent egy ember meggyilkolása, szemben egy ember alkalmazásával?...”

Láttam elégszer színházban Brecht *Koldusoperáját*, de csak most dereng előttem, hogy nem olyan kedélyesre hangolt zsvány-revű, ahogyan honi színpadmesztereink elképzelték. Brecht nem is írói javaslatként, hanem szerzői szigorral előírta: a darab végén Tigris Brown, a rendőrfőnök valóságos lovon érkezik a királynő kegyelmével. Mert az akasztás ezúttal elmarad, s hozzá azt is híreli, hogy Bicska Maxi „az örökletes nemesség rendjébe emeltetik”. A képtelen megdicsőülés az egykori balga nézőnek amolyan poénos záradéknak tetszett, de hogy itt súlyos, abszurd világ válik valósággá és törvényessé, annak színpadi kifejezését Brecht éppen a ló megjelenésével óhajtotta kifejezni. Feltehető, kevésbé a színházak gazdaságvezetői spórolták le az állati jelenést, inkább a rendezők könnyítették, operettesítették a darabot. Azért is, mert egykoron még Madách módján, egymást követő színek folyamában láttuk a történelmet s önmagunkat, de most konstatálhatjuk: a római végjáték és a Londoni szín forgatagában éljük a Falanszter és a Jégvilág apokalipszisét is. Ne feledjem a Párizsi színt, amelynek újkori hangolásában a '68--as, maoista fogantatású nemzetpizskító társaság vadkeleti szerepben véglegesítve magát Kádár János zabiunokáival szövetkezett az ország kifosztására. Pályázati parádék, mélyvasúti petárdázás, félnótás kormányzatiság – és negyedes rémál-mokkal folytonosam szól a trombita. Egész évben szilveszter. „Na és?”

Lapokban, tévéhíradásokban naponta sorjáznak a tények, körvonalazván: országossá dagad a Maxi-kartell, de változatai egy kódra működnek – az EU-s pénzek és ingatlanok megszerzésére. Borsodban a Szabó-család, Veres János kísértete Szabolcs-Szatmárt járja. „Na és?” Somogyban Gyenesei István alapítja pártos dinasz-

tiáját, a fővárosban Demszky Gábor és társulata farsangol a törvénytelenységben. És Kőbányától Csepelen át Újbudáig a közélet galvániszapja rohasztja a közéletet. „Na és?” S hogy Pécssett folyamatos botrány kíséri a 2010-es Kulturális Főváros terveit, annak mélyén kevésbé személyi, alkalmassági és koncepcionális kérdések feszülnek, mert a kormány és a város civakodik az anyagi érdekeltség fölött. Amely azzal robbant ki, hogy kómája örökre eltemette Toller László alkuit s bizonylat nélküli kötelezettségeit. Kiskunhalas pedig modellt emelkedett; a Zuschlag-köztársaság a vállalkozók zsarolásáról egy éjszakai lokál 24 millió forintos EU-s támogatásáig változatos alvilági módszerekkel szerveződött, s a kinn maradt cimborákkal tovább uralja a várost és a vidéket. „Na és?” Arról is értesülhettünk, hogy kormányzati milliókat folyattak olyan szakértői anyagokra, amelyek javát a kegyelt társaság más anyagokból ollózta. Vagyis tolvajolta. „Na és?”

Ugyan, min ámuldozom avítt moralizálásommal, hisz korszellem és általános stíl a posztmodern. Divatos író hozzá intézett magánlevelet közöl engedély nélkül. „Na és?” Minden jog az idézői. Egyetemi tanár barátommal mosolyogjuk a számozó, jegyzetelő tudóskodást. Hivatása és alkalmassága, szakmai előmenetele különféle fokozatokban a tanulmányaiban feltüntetett forrásmunkák számában is igazolódik. Ám a diák a világhálóról elorzott szavakból, kifejezésekből, eltolvajlott gondolatokból eszkábálja össze dolgozatát. Amelynek forrását a tanár aligha képes felderíteni és azonosítani. „Na és?” És egy új tudomány is alakulóban: gyakorta a belügyi iratokat kísérve műveletlen, szennyes fordulatokkal, rágalomáriákkal fércelt kötőszövegek mint szenzációs leletek tárulnak fel. „Na és?” Lassan már úgy hiszem, hogy Illyés Gyula, Tamási Áron, Németh László felügyelte a pártvezetést. „Na és?” Posztmodern történetírás, „vendégszövegek”, amelyeknek fogalmazói belügyi tiszték és besúgók, de a szerzői honorárium is a közzétevőké. Íme, a posztmodern történészek kora is eljővel: csökkent korismerettel, alkotói-lélektani sikettséggel, az elemi filológiai tényekkel mit se törődve, játszanak történelmünk Atlantiszából megidézett nyomorúságos szereplőivel is. Az irodalomban pedig már az általános nagytakarítás kora jött el. Szakadt, magyarul fogalmazni alig tudó segéd munkások is tudják a kottát. Ösztöndíjak is ezért érdemesülnek. Domokos Mátyás figyelmeztet a Németh László-i felismerésre a hatvanas évekből: folyamatban van a magyar irodalom leváltása magyar nyelvű irodalommal. (*Nem-múló múlt.*) Ma pedig vendég-Magyarországon a vendégszínház és a vendégirodalom diktatúrájához jutottuk, és születőben a vendég-történetírás is. „Na és?”

BE-SÚGÓK ÉS BEL-ÜGYELŐK. A komédia újrakezdődött. Amint a híradásokból értesültünk, bizottság alakult az egykori ügynökiratok feltárására és a spicililisták tisztázására. Mert az annyi bajából váladékozó országnak most leginkább erre van szüksége. Utolsó emlékün, amikor öt esztendeje Mécs Imre parlamenti szakbizottság elnökeként egy teherautó-sofőr vasárnapos eleganciájával dzsekiben és propeller nyakkendőben nyökögve előadta szedett-vedett listáiból turmixolt sületlenségeit. Tizenhét éve tart ez a primitív és provinciális liberális szcena, amelynek első felvonásaként inkább az államgépezet felső szolgálhatát egy

ávéhás toplistán kellett volna közzétenni. De úgy mégiscsak szalonképtelen a koncert, hogy ha egyiknek az apja a politikai rendőrséget alapította, a másik a vallatások specialistájaként vált hírhedtté, és vérbírók és törvénytelen ítélkezők családtagja, de reggeltől estig a kék égen balra röptetett madarak pártja pacsirtájaként a boldog és új világ ígézetében dalol. És sértegették, gyalázták és gyalázzák a nemzetet azok, akiknek felmenői önbecsülésükben és méltóságukban ezrek emberi életét omlasztották össze. Sikeresen működtek: egyedül a Duna-medencei országok között a mienk volt az, amelyben nemzeti méltóságának immunitásában végzetesen legyengített és kifosztott nép került a történelem forgószelébe.

Az elmúlt évben ártatlan embereket megcsonkító és megbotozó rendőri vezetést ünneplő, szakadt madaras párt történetének ismeretében különösen elképzelhetjük, miféle önérdelkségű aktajátékok folyhattak már Kuncze Gábor miniszteriumában is. Amelyben üzembiztos ávósok irányították a személyzeti ügyeket. De ne áltassuk magunkat, mert a császárok és császárnék ma is uralják a hivatal szellemét, ahogyan Illyés Gyula halhatatlan versében megfogalmazta: most is ő mondja meg ki voltál. A híriparban is; az egyik, talán a legszennyesebb mikrofonos rádió vezetője egy fő ávós fiacskája. Hát itt tartunk felebarátain! Annyiban persze már tarkább a kulisszák mögötti (bel)ügyelők forgalma, hogy a putyini KGB-osztag most olaj-foltosodott, s immár elcsitult a nyílt háború az ellenségnek hírelt amerikai szolgálatokkal. Immár szalonképes szeméremben élünk, mert nem tartozik a nagyérdeműre, hogy az izraeli, a német, amerikai s egyéb országok titkosai miként élvezik az otthoniasságukat. Laborcz Sándoron huzavonáznak? Tetszett volna a polgári párt kormányzása idején nyugdíjazni. Merthogy akkor is szaktekintélyként működött. „Na és?” A parlamenti vitában egy szocialista önvalomásosan átkurjantotta az ellenkezőknek: „Egy Moszados jobb lenne?” A titkoszolgák világszövetsége zavartalanul működik.

De hát hol is kezdődik a titkosított világ? D-209-es kormányfő panamista és ámokfutó utódja, mozgalmi éberkedése folytán a nyolcvanas években Pécssett és a KISZ-központban véleményezte és jelentette a szabadság ígézetében szervezkedő fiatalokat. Vajon ő nem nevezhető a régi rendszer ügynökének? Dehogynem, hiszen abból élt, hogy mások hátrányára adatokat gyűjtött és jelentett – pártjának. „Na és?” Belügyi és pártjelentések együtt működtek és hatottak a hatalom megtartásában. Mert az élre akart jutni, melyhez hűségét kellett igazolnia. Mindennapi esztelenségeiben tegnapija is kormányozza. Természete és észjárása változatlan. „Na és?” S működik egy másfajta titkosítás. Leginkább ötven, hetven és nyolcvan évre: tolvajlásai, hazugságaik dokumentumait hibernálják. Majd unokáink se látják és nem is olvassák. „Na és?”

„Jaj, mit cselekedtem...” – kezdi panaszát Júdás a *Csiksomlyói passió*ban gonoszságára döbbenve Krisztus keresztre feszítését követően. S ahogy a Szent Írásban, úgy történik a színi előadásban is: az áruló kötélén végzi. „Mert kit elárultam, igaz volt az ember” – panaszolja bűnét Júdás. A drámák legnagyobbjában, a *Hamlet*ben is mesteri a spicliség sorsa. Polonius, a claudiusi államgépezet belügyére, lányát, Ophéliát is eszközül használja, hogy a királyfi melakórját felderítse. Az ön-

kény természete, hogy retteg, s persze, hogy alattvalóinak gondolatát is tudni akarja, így legfőbb bizalmas az, aki adatokkal szolgál és jelent. Polonius hívja is Claudiust, hogy „...a kárpit megöl / Bátran kilessük a tanácskozást”, vagyis Hamlet és Ophélia beszélgetését. Micsoda titkos és árnyalatos anyanyelvünk; Arany fordításában a „megöl”, mögült jelent, ám Polonius sorsa jelképekké emelkedik Shakespeare színpadán. Mert a királyné szobájában is „megöl” hallgatózik, s amikor a függöny mögött a lakáj eljajdítja magát, Hamlet kardjával „átszúr a kárpiton”. S milyen pontos a drámaköltő: Hamlet „patkány”-t kiált a függöny mögötti hangra. Megölte a kárpit *megöl* leselkedő patkányt.

A „Jaj, mit cselekszem” kétsége nem gyötri a poloniusi társaságot. „Na és?” D-209-es is hérosznak képzeletét, hogy kollégáit, igaz embereket pénzért köpött – ez is a modern füles természetéhez tartozik. De ami Shakespeare-nél még egyszemélyes intézménynek mutatkozott, az a mai szép új világban árnyalatosabban működik: a (bel)ügyelők és a (be)súgók felső és alsó társadalmára tagozódik. Így erkölcsi megítélés dolgában is különböznek, mert a politikai rendőrség az 1956-os forradalmat követő megtorlásban százával a megfélemlítés változatos és cinikus játékaiban szervezte az ügynököket. De a szervezők listája, alvilági módszerei érdektelenek, most is a megzsaroltak kartonjai és szövegei emelkednek tudományossá. Megannyi dráma, amelyet ugyan ki tud ma már megfejteni; a kiszolgált és rettegő ember engedett és aláírt. S aztán már aligha szabadult; tartó tisztjével rendszeresen találkoznia kellett bérelt hotelszobában, presszóknban, operatív rendeltetésű lakásokban. Ahol szóban vagy írásban beszámolt barátjáról, főnökéről vagy arról, akit célfeladatnak a tisztelvtárs meghatározott. S félre a szeméremmel, csak soroljunk fel néhány nevet, akik a belügyi iratokban a „Vette” jelzetben közvetlenül irányították és szervezték a hálózatot; az ötvenes-hatvanas évek anyagaiban gyakran felbukkanó al- és felrangú spiclifőnökök: Agócs István, Gál Ferenc, Orosz Ferenc, Vásárhelyi Sándor, Katona László, Bárdos József, Koteles István, Jambrik István, Ratkó Sándor, Kócsag József, Kovács János, Sándor György, Nagy Antal... s kitüntetetten: Harangozó Szilveszter, aki a kistarcsai táborban 1957 tavaszán különösen ambiciózusan dolgozott. Ahogy nevüket leírom, töredékét e díszes társaságnak, tűnődöm: ugyan köztük van-e az a kopasz, tán még az ávóban képzett vezérspicli, aki nehéz napjaimban 1975 júniusában inasával meglátogatott? Igazolványát mutatta, de rá se néztem, úgy hívták, ahogy akarta; nyájasra hangolt beszélgetésben kísértett, különösen Csoóri Sándor és Sütő András érdekelte őket. Érvelt is, szolgáltatásom valósággal baráti, hiszen ők úgyis mindent tudnak.

Ahogy az elfáradt dossziékban a megsárgult gép- és kéziratokat, lehallgatási jegyzőkönyveket lapozgatom, úgy pontosíthatom: csaknem mindent tudtak. De például helyesen írni nem. A Cyranóként jegyzett ügynök aktájában SZÍRANÓként írták. A H 15 474. M. jelzetű dossziéja fölött azért elgondolkodik az olvasó: a kényszeres jelentés mely ponton vált önkéntes szolgálatosságba? Amikor már nem a megnyomorított kötelesség, hanem az elsilányodott lakájtermészet májfoltjai tűnnek elő? Cyrano annyi spionirata között például az 1958. június 21-ei,

amelyben Nagy Imre és társainak kivégzését követően tudósít, miszerint: „A színészek közül egyedül Bessenyei tárgyalta az ügyet kedd délelőtt a Kígyó utcában kocsija mellett 4–5 ember társaságában, s az arra járó Verebesnek [Károlynak] is szólt: »Mit szólsz ezekhez a gazembörökhöz, mit csinálnak ezekkel a szegény mártírokkal.«” Egy ország dermedt félelemben élt, és Bessenyei Ferenc teli torokból kiabálta az igazságot! Igaz, hogy nem sokkal előtte Bessenyei a nevében Major Tamás fogalmazta *Népszabadság-nyilatkozat*ban elítélte a forradalom alatti cselekedeteit, de a művész mégse tagadta meg magát; Dózsa György sorsának fájdalmában jajdult a bestiális tett hírére, s persze hogy Harangozó Szilveszter piros ceruzával húzta alá a művész indulatos monológját. Semmi kétség, Bessenyei belvárosi szövegét Aczél György, a kultuszminiszter első helyettese másnap reggel már olvasta az összegző belügyi jelentésben, mert az akták olykor feljelentik sorukat is; és olykor kézírással olvashatjuk: további tennivalókat és intézkedést Aczél elvtárssal megbeszélni! „Na és?”

Nem titok ma már, hogy Cyrano, a Néphadsereg Színház jeles művészt, Szakáts Miklóst fedi, de azt is tudjuk, hogy a színházi világban a művészeknél szívesebben foglalkoztatták spicliként az ügyelőket és főtitkárokat. Érthetőn, hiszen a színésznek csak abban a körben van ismerete, amely társasággal próbál vagy játszik. Amúgy nem volt áttekintése a társulat életéről, legfeljebb pletykákkal szolgálhatott, az pedig a rendszervédelmisknek újabb feladatot adott: a locsi híreket ellenőrizni kellett. Egy színházi titkár vagy ügyelő hivatalból mindenről értesült, s figyelemmel kísérte a legkisebb emberi villanásokat és az intézmény eseményeit is. A belügyi hírháló felszámolásának végjátékában még magam is közreműködtem: 1991 májusában a Nemzeti Színház főtitkári szobájában a falı kazettába rejtett, a spicliközponntal közvetlen összeköttetést szolgáló telefont és a vezetékét bătorkodtam leszereltetni.

De a spiclivilág nem múlik el; újra hivatalossá emelt pártszolgálatosok matatnak az iratokban, s majd döntenek, szivárogtatnak. Semleges szakértőknek nevezik magukat. Vezetőjük, Kenedi János diplomát se szerzett, belvárosi szakértő. Ha Szabó Zoltán *Szellemi honvédelem* című könyvét nemcsak szerkeszti, hanem olvassa is, madaras barátait nemes harcokhoz segíthette volna. Az ország romlása közepette napkeltétől napestig szórakoztatni lehet a nagyérdeműt néhány megnevezett alvilági vagy esendő nyilatkozatával és fenyegetőzésével, aki természetesen ártatlan, és bíróságon követeli becsületének igazolását. És farsangolunk tovább, persze továbbra is államtitok marad a katonai hírszerzés és az ötös kartonosok hálózata. Azt már Farkas Vladimírtól tudjuk (*Nincs mentség*. Interart K., 1990), hogy az ávéhá és a katonai hírszerzés a kezdetektől, a negyvenes évek végétől harcban állt egymással. Az érdekek és a személyi küzdelmek jelei ma is kibuknak a mindennapokba. Száz esztendő múlva ugyan lesz-e titkos kutatnivaló? Mert most is a dokumentumok eltüntetésének divatja járja; Tóth András egykori titok államtitkár is példásan igazolta. Nyomozati dokumentumokat tüntetett el – bizonyára egy tolvajkartell toplistáját.

Kormányzati besúgók és belügyelők tündöklésének korában Páskándi Géza remekművű darabja, a *Vendégség* különösen megrázó időszerűséggel szól. Története

szerint Dávid Ferenc unitárius püspök házába telepítik Socinót, hogy gondolatait, eretnek nézeteit kémlelje és jelentse. Socino jó besúgónak véli magát, mert: „én hiszek abban, hogy ami nem derül ki a történelemből – az kiderül a jelentések-ből...” Természetesen nem D-209-es önfényező heroizmusához hasonlítjuk Socino öntudatát, mert Páskándi erkölcsi és teológiai magasba emeli a két ember, a besúgó és a besúgott kapcsolatát. Socino önfelmentését reméli, hogy hasonló helyzetben Dávid Ferenc se cselekedett volna másként, de a püspök közli: ő nem tenné meg azt, amire társa vállalkozott. Legyőzött Socino, de azután következik Dávid Ferenc igazi győzelme: az Istenben fogant szeretet hatalma. Már vinnék a katonák, de a letartóztatott püspök megszólítja spiclijét: „Socino, gyere! Elénekeljük a hallgatást.” És néma csönd telepszik a színpadra. Nincs tovább. Függyön.

Nyárutón az Oktogon sarkán a zöldre váltó lámpára a fullasztó déli napsütésben hasán lötyögő táskával, aszott öregember csoszogott át az Andrássy úton. Ha markát tarja, pénzt pottyantok bele. Félretartott feje és szemüvegének állása folytán ismerősként villant előttem. Személyesen sosem találkoztam vele, de felvételekről régi tudósi arcképeire emlékezve felismertem: ő JUHÁSZ, de nem a vadakat terelő, hanem a magyar irodalom egyik legnagyobb spiclije. Még elvált feleségét is jelentette. Számos könyvvel kevesebbet írt, hogy köpő-kötetekkel építse alvilági életművét. S most lassúdad haladása látható riadtsággal tölti el: átér-e a zöld jelzés idején? Átért, és bátrabban továbbcsoszogott. Szánakozva nézek utána, s egész nap Németh László és Tamási Áron árnyalakjára gondolva tűnődtem: együtt énekelnék-e vele a hallgatást?

NÉMETH LÁSZLÓ-t említettem, akinek 1943-ban *Tartsd magad* című írásának címzettje éppen az a Kristó Nagy István nevű fiatalember, akit én a nyár végén láttam átballagni az oktogoni zebrán. Tartotta magát – és évtizedeken át jelentett mesteréről és az irodalmi és művészeti életről. Még azt is mondhatjuk, legalábbis Németh Lászlót tekintve, hogy megértő besúgó (is) volt. Németh László üdvösségtana arra is figyelmeztet, hogy „azok, akik lelküket mentik, támogatni illik, nem gátolni”. Csakhogy a tizennyolc év története arról is szól, hogy a tisztázó lelkiismeret hangjai és megnyilatkozásai elmaradtak. Egyéni és társadalmi mértékben. „Gyónás nélkül nincs megigazulás” – mondta Csoóri Sándor, s emeltem interjúnk címébe is, amikor 1988 nyarán oly reményesen beszélgettünk Keleti Károly utcai kuckójában. Minthogy a gyónás elmaradt társadalmi méretekben, megigazulás sem következhetett, melynek folytán a „Na és?” korszellemmé emelkedett. Horn Gyula még személyes ügyben rándította a vállát, amikor karhatalmista múltjáról kérdezték, Medgyessy Péter pedig már diadalossá fényezte ügynöki múltját, az őszödi beszéddel pedig nemcsak a kormányfő, hanem pártja s vele a „szabad demokrata” társaság büszkén és önhittén kormányprogrammá emelte a relativizmust.

A despota liberalizmus egyik új prófétája, Mihályi Péter holttá nyilvánította a falu-Magyarországot. Miközben a nyugat-európai oktatásügy 15–17 gyermekes kis közösségekben látja a gyermekek szellemi építését, nálunk a tömegesítés a kis

iskolák megszüntetése és a körzetesítés jegyében, a vasútak, posták bezárásával a Falu-Magyarországot bulldózerolják. Egykor az ormánsági pusztulásért Fülep Lajos és Kiss Géza nyomán Illyés Gyula, Kodolányi János és más, kitűnő szellemek jaidultak. Most egy bolti tolvajból lett polgármester, aki a cigányokat szavazási tömeggé szervezte a madarasok pártjában, úgy protestál falujának nyomorúságos körülményei ellen, hogy Dél-Baranyából gyalogosan indult Budapestre.

Most odajutottunk, hogy már nem egy táj helyzete sűrűsödik drámaivá: az ország válik Ormánsággá. S immár az orvos, a gazdaember, a tanár, a vasutas, az egyetemi hallgató, a vállalkozó sorsa is, hogy a haza végórájában hangját hallassa, cselekedjen. Nem is pártkeretekben, mert „sorsunk a válság” (Németh László), ami azt jelenti, hogy politikai keretek fölött új szervezetek, szövetségek, hálózatok ereje, példája szerveződik olyan erővé, amely reményt ígérhet. Egyetértve Németh Lászlóval, értelmiséginek lenni: „segítetlenül segíteni és megértetlenül megérteni”, s ez nemcsak írói lelkiismeret, hanem a felelős ember sorsa is. Bebizonyosodott, hogy a 2004. december 5-ei nemzettagadó gyalázatot követő 2006-os választás voltaképpen államcsíny volt. Megerősítette ezt a bizalmi szavazás, amely a mostani több-biztosítós rendszer egyhangú jóváhagyásával véglegesen és végzetesen igazolta: a szakmai szervezetek, a köz érdeke, és a népakarattól független országsorvasztó társaság (Szili Katalinostól) diktál sorsunk felett. „Na és?” Egészségügyben tájékozatlan és cinikus, lelkiismeretét tekintve pedig lepézeltek és zsaroltak hada évtizedekre határoz milliók, a nemzet sorsáról? Önpusztításunk rebiszesei; hallgatni, olvasni is képtelenség Kökény Mihály, Horváth Ágnes és baráti társaságának színvonaltalan locsogásait. „Na és?” Ami pedig december 17-én történt: az olvasatlan törvényjavaslat jóváhagyásával minden párt megalázta a parlamentarizmust.

Az őszi vésztől és következményeiről változatos vélekedések és elemzések születtek már, de szemantikai-politikai összefüggéseiről még kevésbé szóltak. A jövőre nézvést pedig súlyos tanulságot ígér, amely a demokrácia működésében a nyelv hitelességének drámai kérdését is felveti. Mihail Epstein írja: a posztinformáció korához érkezünk, amelyben a világháló bábeli könyvtárában a szavak, szókapcsolatok eredeti értelme felbomlik. „Akármilyen hülyeséget vagy értelmetlenséget viszünk is fel rá, mindent magába fogad, és azonnal el is terjeszti.” A hazugságot is. Koherencia, tisztességes gondolatmenet, hitelesség a káoszban erejét veszti, mert az érvek nem taszítanak az igazság felé. S ebből következően végzetes veszély ígérkezik a hiteles tények tudatosításában. Minden kétséges, tehát átláthatatlan. A dezinformáció, az önös érdekhangoztatás internacionális uralma kikezdi és erodálja az állam és a nemzet törvényes és hiteles működését is. Népszennyezés – immár világméretben.

Ebben miként küzdhetné ki igazadat? Érvedre, mondandódra azonnal újabb szövegpiszkot ragasztanak, s a botrányra hegyezett hazugság és a műveletlenség vírusa szellemi és erkölcsi védőoltás nélkül percek alatt bejár kontinenseket. Állításait perceként változtató, patetikus fordulatokban, majd piszkolódo frázisokban csukladozó, a parlamentben monologizáló, tévéadásokban, újságokban, blogjában folytonosan nyilatkozó s magát kommentáló és újrairó (? – inkább hazugságainak labirintusában örökösen bolyongó) Gyurcsány Ferencet sem lehet szembesíteni. Valamire való nyugati

hírközlésben persze nem tehetné, mert ott egy interjúban is film- és hangbejátszással szembesítik a nyilatkozót; mit mondott tegnap vagy esztendeje. Most például az egybiztosítós egészségügyről, az adózás csökkentéséről, a szociális gondoskodásról, az esélyegyenlőségről való hitegetéseit volna szükséges ütköztetni, ám a provinciális honi médiaipar az udvari sekélyből feltápáskodni képtelen. Már a 2006-os májusi választási tévévita jelezte, ami mára nyilvánvaló lett: tétlen járó beszélgetésre sem Orbán Viktornak, sem a polgári párt más politikusának nem szabad leülnie Gyurcsány Ferencsel. Kevésbé azért, mert erkölcsi-politikai okokból parlamenti áriáit szabotálják. Sokkal inkább azért, mert Gyurcsány Ferencsel képtelenség eszmecserét folytatni. Kopp Mária a TF estén elemezte az alkatot: a felelősséget meg nem élő személy állításainak, vétségeinek súlyát nem érzékeli, lelkiismeret-fogyatékos, beteg lélek tehát. Így gátlás nélkül következetlen, nyersebben szólva: felszabadultan hazudik. Ha benne ül, a gép is felmondja a szolgálatot. Komoly értékek, elvek, tények alapján szerveződő eszmecsere pedig ilyen személlyel vesztéshez vezet. A gépkocsivezetőt alkalmassági vizsgálatra kötelezik, a posztmodern politikus, képviselő nemcsak önéletrajzot, tudományos fokozatot és diplomát hazudhat, de országot is pusztíthat. Minduntalan fellengzősködnék: „felelősséget vállalok, vállalunk”, és mivel? Vagyonával? A törvény előtt? Lemond közfunkcióiról? Ugyan már! Juhászné Lévai Katalin mentelmi jogának feloldását a jogszolgáltatás súlyos vádak ügyében kérte. A szociálisan érzékeny pártbrancs megtagadta. „Na és?” Nyugtákkal és kimutatásokkal napra kötelezően igazolnia kell magát a vállalkozónak, hogy a törvények szerint fizet, s a legkisebb zavar esetén is büntetik, de az ország vezetői szabadon garázdálkodhatnak.

A modern ezeregyéjszaka mesemondása mint „szájalási láz” (Németh László) rémálomként szabadult rá mindennapjainkra. „Fair play” – hirdetik százmilliókért, de kiderül még ezt az ötletet is lopták. Aztán eltolvajlották a nemzetközi vöröskereszt emblémáját is. Védekezésében az orvosi végzettségű Kóka János még azt se tudja, hogy a patikák keresztje nem piros, hanem zöld. Potomság, hogy az ország java nem is érti az őszödi igazmondó „Far plé” őszi hadjáratát. Belterjes, kávéházi betéti társaság ország és népismeret nélkül ötletel. Nem érzik a léghört, hogy hirdetési mániájuk hatástalan, mert a közhangulat ellenük forrósodik. Legújabb adatok szerint 2002 után a korábbi negyvenről hetven százalékra nőtt az ország azon népességének aránya, amely tanácstalanul nézi a jelent, és reménytelennek látja jövőjét. Magyarország vezetőiben – rohad, s vele rohasztják az életünket. „Na és?” Újraírják, hamisítják a tényeket, csonkítják a statisztikát, diadalként ünneplik a leverő eseményeket. Igényes színházat! – kárálja a beszélni se tudó színész-igazgató, aki az egyik legalantasabb televízióműsorban tündököl. A relatív (élet)művész. „Na és?” Mondhatom persze, unokám is relativizál. Csíkos pizsamáját felvéve évődöm vele: „Te kis börtöntöltelék” – melyre kakaskodva válaszol: „De én jó tolvaj vagyok!” De a Szent Írás tisztázza az ő gyermekiségét: „mindaz, a ki tejjel él, járatlan az igazság beszédeiben, mivelhogy kiskorú. Az érett korúaknak pedig kemény eledel való...” (*Pál levele a zsidókhoz*, 5/13–14). Ők tudják, és mégis cselekszik. Azt mondja Epstein, hogy a posztmodernség és a bolsevizmus eszmerendszere közös. Posztmodern állam-

vezetés alatt is hasonlóan működik, a társadalom és a szellemi élet is úgy szöveglődik, ahogy tetszik. Vagy amit akarnak. És nem csak vízkeresztkor.

KÍNHÁZTÖRTÉNET. Káprázik az emlékezetem. Kezemben egy tanulmánykötet *Színház és politika* címmel az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet kiadványa az 1949-es államosítás utáni színházi élet vizályos éveit felidézve, az alkotói, emberi, művészi törekvéseiről írott dolgozatokat, dokumentumokat gyűjtötte egybe. Benne egy testes fejezet: *Jelentős korszakok – emlékezetes pillanatok* címmel olvasható, alcímként pedig ez áll: *A magyar színházművészet fontosabb törekvései az 1970-es évektől 1989-ig.* (A kötet szerkesztője és a tanulmány szerzője Gajdó Tamás.) Kortörténeti összefoglaló, sok száz, ezernél is több teátrumi este emlékével persze, hogy elsőként ebben az írásban merülök el. S mint haladok a rendezői stílusok, törekvések áramában, egyre zavartabban káprázik az emlékezetem: az írás ugyan miféle csodasztylla-pótlót adagol? Mert tény és szemléletbeli tévedésekkel átszőve olyan szuggesztív históriát olvasok, amely nyomán már-már magamra gyanakszom. Ennyire másként éltem volna meg azokat az estéket Budapesten, Kaposvárott, Debrecenben és Rév-Komáromtól és Újvidéktől Kolozsváron át Sepsiszentgyörgyig, amint azt ez az élményhiányos, teoretikus dolgozat állítja?...

Amely már a címében jelezett törekvését sem teljesíti. Hiszen azért a hetvenes évek színházi beszámolóit is tudatták, hogy a „magyar színházművészet” tartománya nem Záhonytól Szombathelyig terjedő államhatár közé szorítható, hanem a kassai Thália Színházban Beke Sándor munkássága éppúgy számontartásra érdemes, mint Harag György korszakos színházi műhelye Kolozsvárott s Tompa Miklós Tamási-sorozata Sepsiszentgyörgyön vagy temesvári *Bánk bán* előadása. Harag Györgyöt említettem, az ő kivételes művészi voltát többször, például a Gyulán a Várszínházban is megismerhettük Székely János *Caligula helytartójának* színpadra állításával, amely Lukács Sándor színészi életének is talán legemlékezetesebb alakítását jelentette. S Harag, aki Sütő Andrással való alkotó szövetsége mellett megrendítő Gorkij és Csehov előadásokat is rendezett, a nyolcvanas évek elején Vígszínházban az *Úri muri*, Győrött a Kisfaludy-játékkal a klasszikus magyar dráma megújításának olyan kérdéseit és irányait vetette fel, amelynek folytatását azóta is alig tapasztalhatjuk.

Káprázik az emlékezetem: a tanulmány okkal említi új hagyományként az 1970-es Vígszínházi *Ványa bácsi* keservesen gunyoros előadását, de hogy ezt nagyban Latinovits Zoltán, továbbá a most nyolcvan éve született Ruttkai Éva és Darvas Iván játéka avatta emlékezetessé, azt nem érdemesíti lejegyzésre. A színház pedig közösségi játék, színész nélkül a legjobb rendező se alkothat „emlékezetes pillanatok”-at. Amúgy pedig *Latinovits Zoltán nevét hiába keresed a tanulmányban*, kedves olvasó! Színházi és közéletünket felgyújtó röpiratát, a *Ködszurkálót* a dolgozat éppúgy a némasággal vonja be, mint az Egyetemi Színpadon kétszer előadott, majd betiltott Radnóti-passióját és veszprémi munkásságát. Mit is cáfolt Latinovits Zoltán Veszprémben? Hogy a rendező *nem hatalmi helyzetéből, hanem a szeretet és az iblet szellemteremtő ereje által hozhat létre alkotó közösséget és kivételes előadásokat.*

Németh László darabírói életművében egy harmadvonalba tartozó mű, a *Győzelem* színre vitelével megsemmisítette azt a ma már dühödten uralkodó nézetet, miszerint nincs magyar dráma. Arra gyakran volt lelemény, hogy külföldi nagyhírű előadásokat másoljanak, de sokuknak sem tehetségük, sem ihletük, de hajlandóságuk sem mutatkozott Bornemisza, Katona, Madách, Móricz műveinek újszerű látására. És megszületett a fennköltén elutasító, valójában pökhendi és színházellenes teória. Amely mára a színházi életben törvényként működik, miszerint nem tekintendő színpadra érdemes írónak Páskándi Géza (Erdélyben az elmúlt tizenhét évben nem adták elő *Vendégségét* és a Harag György 1973-as rendezése óta a *Tornyot választokat* sem!), Sarkadi Imre, Tamás Áron vagy Sütő András, akinek *Advent a Hargitán* című darabja 1985 decemberében a betiltás, majd az újraengedélyezés körüli országos botrányával s röpke két esztendőn belül, 1988 tavaszára elért (nagyszínpadon, 630 teltház) száz előadása és Kubik Anna rendkívüli játéka említésre se érdemesül a színháztörténet „emlékezetes pillanatai” között. Miközben Spiró György *Csirkefeje* első évadbeli ötven estéje s benne Gobbi Hilda, majd Töröcsik Mari sikereként kitüntetetten szerepel a beszámolóban.

S tovább is káprázik az emlékezetem, a hatalomnak, vagyis az aczéli kultúrpolitikának feszülő amatőr társulatok sorában okkal említi Fodor Tamás, Paál István és Halász Péter együttesét, de miért nem tudja, hogy semmivel nem kisebb küzdelmeket élt a Bucz Hunor vezette csepeli együttes? Amely talán a legváltozatosabb szellemi és stíluskísérleteket folytatta, mert egy évadon belül például Juhász Ferenc József Attila-oratóriumát, Csokonai *Békaegérharcát*, egy régi magyar irodalmi estet és *Időmérleg* címmel egy munkásasszony keserves életét emelte színpadra. De káprázik az emlékezetem azért is, mert ámulok azon, hogy egy színháztörténész életművek szakaszolásával miért mesterkedik? Mert például a közelmúltban elhunyt Ruszt József munkássága a budapesti Egyetemi Színpadot követően miért csak a kecskeméti korszakban, 1973-tól folytatódott? Ruszt József ennek előtte a debreceni Csokonai Színház rendezője volt. Miközben jómagam a *Karnyóné* előadásának és a budapesti fiataloknak tapsoltam, feledhetetlen *Amerikai Elektráját* vagy *A vágy villamosát* a debreceni színházban éltettem. S ha már az Egyetemi Színpadot említettem: *A pokol nyolcadik köre* című előadás betiltása azért árnyalatosabb, mint ahogy a színháztörténész tudatja. Tessék elolvasni Pilinszky János naplóját: szelíden s egyben keserves rezignációval jegyzi fel, hogy engedélye nélkül Halász Péter kiforgatta eredeti szándékából KZ-oratóriumát. S káprázik az emlékezetem, mert a szerző pontosan említi a Romhányi László vezette Magyar Színkör botrányos működését vagy a Hőköm Színház sportcsarnoki felsülését, de az Aczél György fedezte Jancsó Miklós, Gyurkó László és Hernádi Gyula kecskeméti színházának több éves művészi és gazdasági botrányáról elfeledkezik. Amelynek egyik keservesen kacajos pillanata különösen felejthetetlen emlék: a *Kaméliás bölgy* tragikus záró pillanatában, miközben Armand haldokló kedvesét sietett átölelni, a nagyszínház ötven-hatvan nézője felnevetett, mert hátul, overállban, kezében léccet lóbálva, a színen egy díszletmunkás haladt át. A munkásosztály önuralma elszabadulván, így tüntetett Jancsó színháza ellen.

Káprázik az emlékezetem azért is, mert ez a két évtizedet összefoglaló dolgozat az előadások légkörét alig-alig idézi fel, s bizonytalan, gyakran külsődleges érvekkel igazolja a modernitást. Mert az még nem a korszerűség jele, hogy Babarczy László hullámvasutat szerkeszt a *Liliom* előadásába. Kecskeméten alig volt ligeti dekoráció, de Latinovits Zoltán poétikus alakítása feledhetetlenné emelte Molnár Ferenc játékát. Felidézi bennem a cikkíró, hogy Miskolcon Csiszár Imre „külvárosi rendező pályaudvaron” egy csille ki-be tologatásával hökkentette meg a *Lear király* nézőit. Én inkább arra emlékszem, hogy a címszerepet Major már nehezen vitte, s hogy Cordélia és a Bolond szerepének egy-színészi alakítása nem Csiszár ötlete volt, hanem Giorgio Strehleré. Szikora János *Éjjeli menedékhely*ének hajógondolatát pedig először én Párizsban láttam a kiváló román rendező, Pintilie elképzelésében. S itt adódik az összefoglaló legnagyobb gondja. Mintha magából támadt volna életre a főként Zsámbéki Gábor és Székely Gábor nevével jelzett új színházi hullám. Szava sincs az írónak a külföldi színházi emberek és áramlatok hatásáról. Peter Brook Shakespeare-értelmezései és az üres térbe helyezett előadásai éppúgy serkentő erő, olykor importált ihletet jelentettek, mint Patriche Chéreau kemény látványszínháza vagy Roger Planchon Molière-értelmezése. De a lengyel színházi élet változatossága és Grotowski laboratóriuma vagy a Liviu Ciulei és társainak román iskolája, továbbá Ljubimov Tagankája és Efrosz próbaszerelme s főképpen a Brecht utáni német színház, Stein is ébresztette, hangolta és vezette a hetvenes években kiteljesedő magyar rendezőket és a színházi életet. S evvel azt is jelzem, hogy az új nemzedékek tájékozódásában Hevesi Sándor, Horváth Árpád, Nádasdy Kálmán szelleme fölöslegesnek mutatkozott.

További káprázatokkal és pontosításokkal nem terhelem az olvasót, de egy bizonyos: a szerzőnek talán a legfontosabbról, a rendezők emberi közösségteremtő képességéről s olykor ebből gyakran következő kudarcairól szava sincs. Ahogyan például a hetvenes években Major Tamás és Marton Endre hatalmi harca leépítette a Nemzeti együttesét, s ahogy az őket követő fiatal művészberek is ellehetetlenültek a társulatban. A színház pedig mindenekelőtt a lélek intézménye, s nem külvárosi pályaudvar. De már csak egy szempontot. Megértést is kérve, merthogy személyemet érintő, hitelrontásig menő valótlanosság olvasható. A dolgozat azt állítja, hogy Pozsgay Imre ellenében jómagam Hubay Miklóssal, Sinkovits Imrével és Kállai Ferencsel szövetkezve segítettük Aczél Györgyöt abban, hogy Zsámbéki Gábort és Székely Gábort eltávolítsák a Nemzetiből. Már bocsánat a képért, Sütő Andrástól való: ez akkora hazugság, hogy neki lehet támaszkodni! A szorgalmas jegyzetírónak itt hiányzik a lábjegyzete. Kilóg a lóláb: lábszag lengi be az írást. Potomság, hogy Aczél Györgyöt, de akkor még Kállai Ferencet sem ismertem. Lapomnál, a *Film Színház Muzsikánál* pedig a Nemzeti előadásait nem méltattam. Utólag a tanulságokat összegeztem egy tanulmányban. S azt Pozsgay Imrétől tudjuk, hogy jóhiszeműségében engedett a tanácsnak, hogy Kaposvárról és Szolnokról társulatnyi fiatallal duzzadhatott, s evvel felajzott légkör alakult ki az amúgy is megviselt Nemzetiben. S hogy Nagy Péter miként került igazgatónak? Amíg Pozsgay Imre Lengyelországban járt, bizalmasát Aczél odahelyezte. Ennyit a kínháztörténeti dolgozat hiteléről. „Na és?” Káprázom tovább is: alapítványi pénzekből majd újabb korszakos tanulmányok íródna, s olvashatom: az 1975-ös párt-

kongresszuson Aczél György felkérésére a szocialista színházi élet nevében nem is Székely Gábor, a szolnoki színház igazgató-főrendezője szólalt fel, hanem személyem. „Na és?” Miért ne ?

TÖRTÉNELEMFELEJTÉS ÉS ÁTÍRÁS. Nemcsak divatos az önösség, hanem a liberális diktatúra programja: a történelem meghamisítása. Für Lajos „Fölrepülni rajban” (*Utak a Fórumba*. Püski K., 2007) címmel most megjelent emlékiratának legterjedelmesebb fejezetében történeti alaposággal, tényekkel adatozza, hogy a nyolcvanas években a szamizdatosok társasága miként alakította mítoszáit. Előzményként nem említi a történész-politikus azt, amit Aczél György utolsó interjújában megvallott, hogy személyes kapcsolatot tartott a „demokratikus ellenzékkel”. S az pedig mélyebb elemzés tárgya lehetne, hogy az osztályharcos és az ellenforradalmiság frazeológiáját felváltva a hetvenes évektől Aczél a népi-urbánus kérdés folytonos hergelésében, élezésében osztotta az igazságot. Kereste Illyés Gyula társaságát, ám tollnokai a lapokban alpári stílusban gyalázták a költőt. A nyugati média gondnokságában a szamizdatosok Aczél György védnökségében halhatatlanultak. Für Lajos emlékiratában adatok, tények sorával igazolja: megbeszélések és tanácskozások előkészítésében és lebonyolításában milyen erőszakos és olykor alvilági játékokat folytattak a Fórum képviselőivel. Hogy súlyukat, hitelüket vegyék a bolsevik rutin szerint: vádolva nacionalizmussal és antiszemizmussal, gyanús körbe vonva a fórum vezetőit nemzetközi terepen is. És a fordulat utáni nyilatkozatokban, rágalmban folytatódott az önmítosz építése. Amelyet aztán Csizmadia Ervin már tudományosan mutatkozó műben is összegzett, csúsztatásaira, valótlanosságaira Für Lajos több kérdésben is rámutat. Aczél György megosztó játéka húsz esztendeje a folyamatosan szakadt demokraták pártprogramjává emelkedett. Most egy százaléknál tartanak.

A nemzeti önpiszkítás és önleépítés programját az 1990-es fordulat óta a „szabaddemokraták” már intézményesen is zavartalanul művelik; kezdődött a Hankiss Elemér–Bányai Gábor-féle televízióval, Gombár Csaba rádiós működésével s 1994-től Fodor Gábor majd Magyar Bálint intézkedései folytán a madaras káderek ellepték a kuratóriumokat és az intézményeket. S tévedés, hogy az Orbán-kormány idején elakadt volna hadműveletük, mert a Nemeskürty tanár úr által elegánsan és bölcsen levezényelt, millenniumi zászlóval, könyvekkel, a Dunán úszó koronával a Széchenyi-filmmel és a *Bánk bánnal* inkább esztendőös nemzeti revü felvonásait jelentette, de a társadalmi szétesettség folytán a lelkekbe hatoló távlatos önépítkezési programot nem érlelt ki. Mert a polgári párt kulturális káderei is, eszmehiányos tanácsalanságukban, a liberálisoknak tetszelegtek. Amelynek egyik jeleként a Duna Televíziót, kulturális és művészeti ügyeink határok fölött működő fórumát az 1998-at követő szakaszban csak az mentette meg, hogy az 1-es csatornával kiesztelt fúzió terve kiderült, és botrány kerekedett. S persze az is képtelenség, hogy a polgári párt képviselőiben ma is szellemi ügyekben hiteltelen figurák ágálnak a kuratóriumban. S nemhogy nyíltan védenék azt az intézményt, amely a nemzet kulturális összetartozásának szolgálatosa, de a kormány apasztja költségvetését, a megszüntetés egyre nyíltabb terve szerint.

Ma ott tartunk, hogy szóra se méltatjuk, hogy nem készülnek tévéjátékok, miközben esti vetélkedők tétjeként milliók röpködnek; nemzeti könyvtárunk, a Széchényi nyitva tartása egyre zsugorodik, s ha a könyvek beszerzésére nincs módja, hogyan teljesíthetné hungaricumgyűjtő kötelezettséget, noha a nagyvilágban fogatkozó magyarok örökségéből hatalmas mennyiségben emlékek és értékek kívánkoznak hazai s mindenkori megőrzésre. Debrecen, Hódmezővásárhely, Balatonfüred persze biztató jeleket ígér: program van arra, hogy a hely szellemét korszerűen virágoztassák. Ám a helyzet országosan súlyos: mert amikor települések százaiban felszámolják, körzetesítik az iskolákat, tanáraitól fosztják meg a falvakat, akkor az azt jelenti, hogy a kultúra, a művelődés falai is kihűlnek, hiszen nincs tovább szükség a könyvtárra és a diákra sem, aki a községi ünnepségen verset mondjon, énekeljen vagy zenéljen. És már turkálónak se tudják bérbé adni a kultúra házáat, mert a megélhetés nyomorúságában egy elaggott falu népének fillérei sincsenek arra, hogy Angliában vagy Hollandiában levett s újramosott blúzok és alsóneműk között matasson.

S akik eljutnak a diplomáig? Már annak előtte is „latolgatják érdemes-e becsületesnek lenni?” (Németh László). Aztán tájékozódnak, s veszik a bőrdöngyüket. Nem azért, amivel Kertész Imre fenyegetőzik. És nem csacsifogattal, hanem a fapadosnak becézett repülőgéppel rajzanak szét Európa városaiba. Mert munka híján nem lelé honját a hazában. Egykoron a képzetlen segéderő fekete vonattal péntektől hétfő hajnalig négy-öt órát zötykölődve ingázott Budapest és a szabolcsi falvak között. Ma diplomás orvosok hétvégeznek Írországból vagy Svédországból, de utaznak a bölcsészek is; az egyik londoni Pubban csapolja a sört, a másik felszolgálja a szendvicset. Alighanem felismerték a nyugati államokban, hogy észak-afrikai, ázsiai vagy török bevándorlók helyett üzembiztosabb minőségi embereket importálni keletre, akár segédmunkásnak is. „Na és?” Száz év távlatában a magyarság ötödik exodusa kezdődött az őszödi igazmondó korszakával. Ne áltassuk magunkat: egy ideig húsvéti, családi, karácsonyi ünnepekre még hazatérnek a távol-járók, aztán kezdik magukat egyre otthoniasabban érezni munkaországukban, s már halogatják a visszalátogatás alkalmait. Java részük szerelmet talál, családot alapít, és felolvad az európai vagy amerikai kohóban. Tévedésnek bizonyult Orbán Viktor jóvendölése, hogy majd egymillió határon túli magyar jut munkához a hazában. Székely mesterrel találkoztam Zetelakán, aki Izraelben dolgozott, merénylet folytán rokkant lett, s a jótételi pénzből panziót nyitott falujában. Párizsban legalább harminc csángó dolgozik, jobbára illegálisan. A székelyföldi emberek már nem Bukarestben keresnek munkát, hanem Spanyolországban és Németországban, s egyre kevesebben Magyarországon. Itthon évente kisvárosnyit fogyatkozunk születések folytán, s nagyközségeket veszünk a távozókkal. „Na és?”

TÁTONGÓ MÉLYSÉG előtt állunk. S próbálgatjuk magunkat, ugyan miként kerülhetjük el a zuhanást. Radikális ötletek is felrémlenek persze, mert a sikeres népszavazás a három kérdés ügyében aligha sepril el Felhőkakukkvar urait. És ha kötelezettsége ellenére, lelkiismereti okokból Sólyom László mégsem írná alá az

egészségbiztosítási törvényt? És ha a polgári párt valamennyi képviselője visszaadja mandátumát? És ha az állampolgári engedetlenség kollektív mozgalma indulna el? S ha sikerül a két népszavazás? Képzelnünk, de a helyzet sűrűsödik, s minthogy „Mindig van lejjebb” (Lánczi András), napok, szájalások, törvények, rendelkezések, hazudozások árjában fuldokolva nem sejthető, beláthatatlanok a társadalom választai. Még 1956. október 6-án, Rajk László temetésének napján se derengett, hogy forradalom gyúl az országban.

De a lelkiismeretes önismeret és a realitás higgadságra int. A decemberi adatok szerint a fővárosban még mindig annyian ragaszkodnak a kormányhoz, mint az ellenzékhez.

1980 augusztusában a marosvásárhelyi szálloda éttermében Sütő Andrással és Ruttkai Évával beszélgettünk. S valamiképp Latinovits Zoltán került szóba, hogy milyen döbbenetes szuggesztivitással játszott Örkény István *Tóték* című darabjának démonikus őrnagyát. Közbevettem: alig néhány hónapja éppen Vásárhelyen a főiskolások Kincses Elemér rendezésében mutatták be, s különös, a darabtól eltérő véggel, miszerint a margóvágóval Tót nem pusztítja el az őrnagyot, hanem újra és újra életre támad, s szinte lebeg a ház fölött. András felemelte ujját, és tagadólag rázta: „Elemérke téved! Nincs más megoldás, csak ahogy Örkény megírta: az őrnagyot meg kell semmisíteni.” Örkény remekműve persze nem arról szól, hogy a néző hazatérve bárdjához kapjon. Éppen abban egyértelmű felszólítás Tót úr darabolása, hogy a bennünk lakozó, lelkünket uraló zsarnokságot, rémszemleket legyőzzük. Jelképes Örkény István mondandója, de kérlelhetetlenül egyértelmű. Azt Sütő András darabjából is tudjuk, hogy minden percnél más a parancsa (*Egy lócsiszár virágvasárnapja*), így a mi hétköznapiágunk daraboló akciói is változatosak. Ebben a vész helyzetben emberi hivatásunk megakadályozni, hogy a Rombolás géniusza diadalt üljön felettünk – Zichy Mihály monumentális művét említem, amely most a Nemzeti Galériában látható. S az örkényi harcot kinek-kinek egyéni küzdelmében kell előbb megvívni, hogy egyéni szabadságát megtalálja. A civil szervezetek gyarapodása és megszólalása is már a felszabadultság első jeleit hírelik.

Szabadságot mondtam, amelynek annyi kérdése és drámai rétege felhámlik egyéni és kollektív nézőpontban. Mert a túlmunkában megalázó bérért dolgozott s védtelen ember ugyan miféle öntudatosulásra bátorítható? S ugyan miféle autonómiában reménykedhet az az ország, amelyben 24 óriás cég 90 százalékát termeli az értékeknek? De adózását tekintve bőszítő könnyítéseket élveznek. Hogy legalább az államadósság kamatát téríteni tudjuk, a kis- és középvállalkozók és a bérből és fizetésből élők áfástól állják Gyurcsány Ferenc klánjának farsangolását. Istrágon szorítanak nyugatról és keletről; mert ugyan milyen körben lehet szabad mozgása a nemzetnek, ha az oroszok adagolják a gázt és az olajat; Brüsszelben pedig intézményesen falaznak a gazdasági és rendőri törvénytelen ségeknek és hamis elszámolásoknak; avagy román biztos utasíthatja el, hogy a kolozsvári egyetem magyarellenes botránya az általános emberi szabadság normái szerint rendeződjön? „...gyanútlanul olvad el a hó / gyanútlanul szépen megfeszítik / gyanútlanul

minden eladó” – olvasom Nagy Gáspár keserű tűnődését karácsonyéji ár(v)ulá-sunkról. Gazsi betlehemi csillaga nekem arra világít, amerre a politika fölötti vi-lágban az Emberfiát keresem. Am hüledezni kényszerülök: 2007. december 5-én jelent meg a polgári szövetség 94 oldalas kiadványa *Erős Magyarország* címmel (szerkesztő Navracscs Tibor). Lapozom előre és hátra, 12 fejezet, keresem a kul-túráról és a művészetről szóló gondolatokat, de nem találok. A polgári pártnak Petőfi, Arany, Bartók, Ady, Kodály, József Attila, Radnóti, Németh László Ma-gyarszágáról egy szava sincs. Ugyan hogyan képzei az erős holnapot, ha éppen a lélek és a szellem erejének kimunkáláshoz, a lelkek megújulására nincs gondola-tuk és tervük? Elsivatagosodott politikai gondolkodás. Szavazunk persze, de mara-dunk a magunk programjával: lélektől lélekig próbálunk eljutni. Bizonyos, hogy pártos kötelmek feletti egyéni szuverenitás, bátorság és emberi szövetkezés szüksé-ges a szabadság megteremtéséhez, a szellem öntörvényű működéséhez és kiterjesz-téséhez. Minden egyes szó kimondása felelősség – olvasom Pécsi Györgyinek az irodalom és a közéletiség egykori és mai kérdéseit is kitűnő tanulmányokba sűrítő, most megjelent *Folytatódik* című kötetében (Felsőmagyarország K., 2007). Vég-óránkban fordulat csak úgy képzelhető el, ha bátran újrakezdjük; szigorúan össze-gezve az országromlás tételeit és felelőseit, kasszát készítve. Pártpraktikák fölött hánytatókúrára fogva a társadalmat, mit se törődve a médiaipar szennyáradatával. Hegyeink helyett most az ország, benne méltóságunk, a lelkek és a szellem vissza-vétele a tét.

Debreceni ifjúságomban naponta többször is elhaladtam az utcánk sarkán álló ipari tanuló iskola előtt. Kevéssé figyeltem arra, hogy az inasok ki- s be áradtak a kovácsoltvas kapuján, mert kérdőn az ablakokra tekintgettem: vajon, melyik mö-gött ült Németh László? Aki Gulyás Pál barátjára várva, egyik üres tanteremben fogalmazta a Debreceni Kátét. A Burgundia utcai iskola bennem palotává emelke-dett, amelyben, ha már egyetemi katedrára a városban nem érdemesült, képzeltem gyakran, Németh László valamennyi sorskátéját itt írta. Azóta sokszor s most is újraolvasom pontjait. S valami különös képzeletjáték folytán a *Tóték* című dráma villan fel bennem. Örkény István groteszkre hangolt s egyre kétségbeesettebb je-lenetek sorát röptette fel Tót lázadásáig, ami az őrnagy feldarabolásában tetőzött. Tót úr megsemmisítő gesztusa persze jelképes. Emberi méltóságunk visszaserzé-sének egyetlen esélyeként a Rontás démonának legyőzését hirdeti. Örkény he-roikus üzenete egybehangzik Németh Lászlóval. A Debreceni Kátében így szól a kérdés: „Miért kell mégis erőltetnünk a helytállást”? Válasza pedig: „Mert így kívánja az életünk méltósága, a testünkben szálló sors s az elszántságot kedvelő idő. A történelem népekben él, és népekben gondolkodik, népével az egyén földi halhatatlanságának is vége; semmiféle nemzetközi megváltás sem mentheti meg a rajtunk átszálló életet a jövőnek, ha a népnek, melyben atomok voltunk, magva szakadt. Reménytelen a harcunk? A nagyság, mint maga az élet is, reménytelen, s a reménytelenségben, a falhoz állított népek harcában van valami kétszerkettő fölötti remény. A történelem a tragikus életézés csodája. Marathonnál a remény-telenség győzött.” Észak-Ugandában, saját hazájában, most több mint egymillió

ember él menekülttáborban. Ha a kormánypárti társaság megszavazza az egészségügyi törvényt, képviselő voltuk bünszövetkezetnek mondható, mert magyarok millióit fosztja meg emberi méltóságától, s a hazát pedig menekülttáborra züllesztik. „Na és?” Gyurcsány Ferenc, Veres János, Horn Gábor, Hiller István, Lendvai Ildikó, Kuncze Gábor, Kóka János, Szilvási György, Magyar Bálint, Eörsi Máttyás, Horváth Ágnes (stb) mint „idegenvezetők” (Németh László) folytatólagos merényletei által az ország végzetes állapotába züllött. Az önfelszabadító darabolás szükséges voltának órája elérkezett (Apemantus: Ütött a becsületesség órája. Első úr: Annak az órája folyton üt” – *Athéni Timon*).

Írásom elején a *Koldusoperát* említettem. Annyi előadása között a rendőrhírnök egyszer valódi lovon érkezett a Jurij Ljubimov rendezte Nemzeti Színház-beli előadáson. Amelynek szívszorító pillanataként a „szegények szegényeinek” gyülekezete csöndesen, a színpad előterébe vonultak, s ortodox zsoltározó zengésben zárta az előadást. Ljubimovnál az egész bagázs egy londoni emeletes autóbuszon utazott. A Budapesti Timon abban különbözik shakespeare-i hősétől, hogy a „gazokat” nem a magából, hanem az országából „hizlalja a maga asztala körül”. Bizonyos, hogy bukásában nem tűnik majd el a tengerparti barlangban. Államszünet. A budapesti mesék lassan csak befejeződnek. Combinóban látom őket, a tolvajopera Maxi-klánját, s mintha Németh László hangoltságában felhangzana a biztatás: ...a reform abban a pillanatban elkezdődik, mikor a tolvajlás árfolyama esni kezd.

Zárókép

Szakadt, árva emberek állnak csoportosan, szelíden egymás felé nyújtják kezüket, miközben tekintetükkel követik a téli alkonyat homályában elvesző sárga járművet. A budapesti mese véget ér. Megtöretettségük csendességében mintha lassan mondikálva, ajkukról felhangzana az imádság: „Istenem, Uram, kérlek tégedet, Fordítsad reám szent szemeidet; Nagy szükségemben ne hagyd el engemet, Mert megemészti nagy bánat szívemet...”
Psalmus Hungaricus!

J E G Y Z E T

Németh László írásaiból idézett gondolatok lelőhelye: *Sorskérdések* (Magvető és Szépirodalmi K., 1989); Bertolt Brecht színművei, I. köt. (Ford. Vas István. Magyar Helikon, 1964); Domokos Mátyás: *Nem múlt múlt* (Nap K., 2006); Mihail Epstein: *A posztmodern és Oroszország* (Vál. M. Nagy Miklós. Ford. Bagi Ibolya, Goretity József, Gránicz István, M. Nagy Miklós, Szőke Katalin. Európa K., 2001); Shakespeare: *Athéni Timon* (Ford. Szabó Lőrinc. Shakespeare összes művei, V. Tragédiák. Európa K., 1961).